

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'DAKİ CAMİLERİNDE İÇ VE DIŞ MEKÂN GALERİLERİNİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİ İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK DEĞERLENDİRİLMESİ

Umut AKYÜZ (ORCID: 0000-0003-4085-2817)*

Milli Saraylar ve Tarihi Yapılar Meslek Yüksek Okulu, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Geliş / Received: 22.07.2018
Kabul / Accepted: 10.10.2018

ÖZ

Klasik dönem Osmanlı mimarlığı içerisinde Mimar Sinan tarafından yapılan camiler mimarisi ve yapısal özellikleriyle büyük önem taşımaktadırlar. Plan şemalarındaki çeşitlilikleri, merkezi mekân anlayışına göre biçimlenmiş birbirinden farklı mekân kurguları, strüktürle bütünleşen tasarımları, cephe ve kütle biçimlenmesindeki oransal başarıları, topografyayla ve külliye diğer yapılarıyla uyum içerisindeki düzenleri gibi pek çok unsur bu yapıların Osmanlı ve İslam mimarisinde özel bir konum kazanmasını sağlamıştır. Söz konusu camilerdeki önemli yapı öğelerinin arasında yer alan galeriler ise mekân kurgusunun şekillenmesinde, farklı cephe biçimlerinin elde edilmesinde ve tasarımın zenginleşmesinde rol oynamaktadırlar. Bu çalışma kapsamında Mimar Sinan tarafından yapılan camilerden İstanbul'da yer alan ve özgün galerisi bulunan 13 örnek incelenmiştir. Örneklerdeki galerilerin iç veya dış mekânda bulunmalarına göre sınıflandırılması yapılmıştır. Galerilerin yer aldıkları caminin taşıyıcı sistemiyle ilişkileri belirlenmiş ve ne tip uygulamalar kullanıldığı saptanarak çeşitli bulgular elde edilmiştir. Sonuç bölümünde elde edilen veriler doğrultusunda galerilerde görülen değişim ve gelişim süreci değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mimar Sinan'ın yaptığı camiler, galeri, taşıyıcı sistem

THE EVALUATION OF INTERIOR AND EXTERIOR SPACE GALLERIES OF ARCHITECT SINAN'S ISTANBUL MOSQUES IN RELATION TO THE STRUCTURE OF THE MOSQUES

ABSTRACT

The mosques built by Architect Sinan in the Classical Period of Ottoman Architecture are of great importance due to their architectural and structural features. Many factors such as variations in the plans, different space formations created according to the concept of the central space, designs that integrate with the structure, proportional successes in the facade and mass forming, settlements in accordance with the topography and other buildings of the complexes, have provided them a special position in Ottoman and Islamic Architecture. Among the important building elements in the mosques, the galleries play a role in the formation of space, obtaining of different facade forms and increasing of design quality. Within the scope of this study, 13 samples from the mosques built by Architect Sinan, which are located in Istanbul and have original galleries were examined. The galleries in the examples were classified according to their location in the interior or exterior space of the mosques. The relations between the galleries and the structure of the mosques where they were located were determined. By finding out the types of usage, various data were obtained. In the conclusion section, the change and development process of the galleries are evaluated by using the obtained data.

Keywords: The mosques built by Architect Sinan, gallery, structure.

*Corresponding author / Sorumlu yazar. Tel.: +90 553 445 3385 ; e-mail / e-posta: umutakyuz@gmail.com

U. AKYÜZ

1. GİRİŞ

Bu araştırma kapsamında incelenen yapılarda bulunan galerilerin çeşitli özelliklerine göre değerlendirmeleri yapılmıştır. Caminin iç mekânında yer alan galeriler **iç mekân galerileri** olarak tanımlanmıştır. Galeriler bazı örneklerde ise cami beden duvarlarına bitişik ya da yapıyla bütünleşik olarak dış mekânda kalacak şekilde konumlanmaktadır. Bunlar yapının bir parçası olarak yapının dış mekânında yer aldıklarından dolayı **dış mekân galerileri** şeklinde tanımlanmıştır. Yapı beden duvarlarına yaslanan bu galerilerin bir ya da birkaç yüzü açıktır. Bazı camilerde sadece iç mekânda galeriler yer alırken bazılarında ise hem içte, hem dışta galerilere yer verilmiştir. Yapılan incelemelerle galerilerin yapının bütünü içerisindeki yeri ve mekân tasarımındaki etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Zaman içerisinde iç ve dış mekân galerilerinde ne gibi değişiklikler olduğu ve galeri kullanımındaki gelişim süreci sınıflamalar yapılarak ortaya konmuştur.

Başkent olması, yüksek nüfusu, coğrafi özellikleri gibi pek çok sebep İstanbul'u döneminin en gözde şehri yapmıştır. Padişah, padişahın ailesi ve yakınları, vezirler gibi devlet adamları kendi adlarına İstanbul'da pek çok bina yaptırmıştır. Ellerindeki maddi olanakları son derece cömertçe kullanarak kendi adlarına ve unvanlarına yakışır büyüklükte, aynı zamanda onların güçlerini gösterecek eserler bırakmak istemişlerdir [1]. Mimar Sinan'ın kendisinin şahsen nezaret etme olasılığının yüksek olduğu İstanbul'daki camiler dönemin diğer örneklerine göre özel bir karaktere sahiptirler [2]. Bu yüzden dönemin camilerinde galeri kullanımını değerlendirmek ve galerilerin gelişim sürecini incelemek için şehir olarak İstanbul tercih edilmiştir.

İstanbul'daki Mimar Sinan dönemi camileri incelendiğinde yapıların taşıyıcı sistem tasarımı açısından çok iyi örnekler oldukları görülmektedir. Üst örtüye gelen yükler kemerler aracılığıyla iletilerek yapı beden duvarları, payandalar, ayaklar ve sütunlar tarafından taşınmıştır. Özellikle yatay yüklerin karşılanmasında payandalara önem verilmiş ve yapı beden duvarlarına çok sayıda pencere açılabilmiştir [3].

Taşıyıcı sistem tasarımındaki çeşitliliğin farklı plan şemaları ve tasarımların elde edilmesinde önemli bir etken olduğu söylenebilir [4]. İncelenen camilerde galeriler kendilerine ait yapı elemanları ve taşıyıcı sistemleriyle önemli bir mimari öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Galeriler camilerin taşıyıcı sistemleriyle farklı şekillerde ilişkilendirilebilir. Bir kısmının tamamen yer aldığı caminin strüktürüne göre kurgulandığı, bazılarının ise büyük ölçüde yapıdan bağımsız, kendine ait bir taşıyıcı sisteme sahip olduğu görülmektedir. Galerilerin ve yer aldıkları camilerin taşıyıcı sistemleri incelenmiş, ilişkiler ortaya konmuş ve karşılaştırmalar sonucunda sınıflamalar yapılmıştır.

2. MATERYAL VE METOT

Aptullah Kuran'a göre Mimar Sinan'ın tezkerelerde kayıtlı 477 yapısı bulunmaktadır. 477 yapının 336'sı ise İstanbul'da inşa edilmiştir. Bu yapılar içerisinde 107 cami bulunmakta ve camilerin 46'sı İstanbul'da yer almaktadır. İstanbul'da Mimar Sinan tarafından yapılan 46 caminin 40'ı günümüze ulaşmıştır [5]. Bu yapıların bir kısmında galerilere yer verilmemiş, galerileri olanların bazıları ise zaman içerisinde büyük değişimlere uğramıştır. Değişimler sonrası bazı camilerde galeriler yok olmuş ya da özgün olmayan galeriler eklenmiştir. Günümüze ulaşan 40 caminin içerisinde özgün haliyle galerisi olan 13 cami tespit edilmiş ve çalışma kapsamında incelenmiştir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Çalışma kapsamında incelenen camiler

No	Eser Adı	İlçe / Semt	Tarih
1	Mihrimah Sultan Camisi	Üsküdar / Meydan	1547
2	Şehzade Mehmet Camisi	Fatih / Şehzadebaşı	1548
3	Süleymaniye Camisi	Fatih / Süleymaniye	1557
4	Kara Ahmet Paşa Camisi	Fatih / Topkapı	1558
5	Rüstem Paşa Camisi	Fatih / Eminönü	1562
6	Mihrimah Sultan Camisi	Fatih / Edirnekapı	1565
7	Sokollu Mehmet Paşa Camisi	Fatih / Kadırga	1571
8	Piyale Paşa Camisi	Beyoğlu / Kasımpaşa	1573
9	Sokollu Mehmet Paşa Camisi	Beyoğlu / Azapkapı	1577
10	Zal Mahmut Paşa Camisi	Eyüp / Nişancı	1580
11	Kılıç Ali Paşa Camisi	Beyoğlu / Tophane	1581
12	Mesih Mehmet Paşa Camisi	Fatih / Karagümrük	1585
13	Nişancı Mehmet Paşa Camisi	Fatih / Atikali	1586

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'DAKİ CAMİLERİNDE İÇ VE DIŞ MEKÂN GALERİLERİNİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİ İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK DEĞERLENDİRİLMESİ

Kapsam içerisine giren camilerdeki galeriler çeşitli kaynaklardan ve yerinde yapılan alan çalışmalarıyla incelenmiş, rölöveler ve çizimler doğrultusunda kronolojik karşılaştırmalar yapılmıştır [6-8]. Galerilerin iç veya dış mekânda bulunmalarına göre bir tipoloji oluşturulmuştur. Bu yaklaşıma benzer biçimde galerilerin yer aldıkları caminin taşıyıcı sistemiyle ilişkileri saptanmıştır. Kullanılan uygulamalar belirlendikten sonra sınıflamalara gidilmiş ve çeşitli bulgular elde edilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamındaki galerilerin ve camilerin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular iki alt başlıkta toplanmıştır. Yer aldıkları camilerde galerilerin konumlarına ve taşıyıcı sistemle ilişkilerine göre sınıflandırmalar ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Oluşturulan tipolojilerle incelenen örneklerdeki uygulamaların değerlendirilmesi yapılmıştır. Galerilerin, yer aldıkları yapının bütünü içerisinde başarılı ve farklı yorumlarla kullanıldığı görülmüştür.

3.1. Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Camilerinde İç Veya Dış Mekânda Yer Almalarına Göre Galerilerin Değerlendirilmesi

İnceleme kapsamında yer alan camilerden sadece iç mekânda galerisi olan 9 örnek bulunmaktadır. Bunlar yapım tarihlerine göre sıralanacak olursa Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi, Kara Ahmet Paşa Camisi, Rüstem Paşa Camisi, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi, Kadırga Sokollu Mehmet Paşa Camisi, Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisi, Zal Mahmut Paşa Camisi, Kılıç Ali Paşa Camisi ve Nişancı Mehmet Paşa Camisi'dir. Şehzade Mehmet Camisi, Süleymaniye Camisi, Piyale Paşa Camisi ve Mesih Mehmet Paşa Camilerinde ise hem iç hem de dış mekânda galeriler bulunmaktadır (Bkz. Tablo 1 ve Tablo 2).

Mimar Sinan'ın İstanbul'daki camilerinde iç mekân galerilerinin ilk örneği caminin kuzey duvarında kullanılan büyük payandaların arasında, cümle kapısının üzerinde olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tip galeri örneği ilk olarak Üsküdar Mihrimah Sultan Camisinde uygulanmıştır. Caminin kuzey duvarında kullanılan büyük boyutlu payandalar son cemaat yerinde düz bir duvar elde edebilmek için iç mekâna doğru uzatılmıştır. Cümle kapısının iki yanında bulunan payandalardan ve yapı beden duvarlarının kalınlığından dolayı cümle kapısının üzerinde tanımsız bir boşluk oluşmuştur. Cümle kapısının üzerinde oluşan bu alanda galeri kullanılmıştır. Bu galeriyle bütünleşmiş, iki yanda payandalara kadar devam eden dar kanatlar da galeriyle değerlendirilmiştir. İç mekân galerileri Üsküdar Mihrimah Sultan Camisinden sonraki camilerde artırılarak daha yoğun biçimde kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2).

İç mekân galerilerinde görülen ikinci tip uygulamada doğu/batı duvarlarındaki giriş kapılarının üzerinde galerilere yer verilmiş ve kuzey duvarında galeriler artırılarak daha büyük alanları kaplayacak şekilde kullanılmıştır. Payandalardan dolayı beş bölümün olduğu kuzey duvarının üç bölümü galerilerle değerlendirilmiş, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerindeyse payandalar arası boş bırakılmıştır. Bu tip kullanım ilk olarak Şehzade Camisinde görülmektedir (Bkz. Tablo 2).

İç mekân galerilerinde görülen üçüncü tip uygulamada yine kuzey duvarında cümle kapısının üzerinde ve iki yanında bulunan birimlerde galerilere yer verilmiş ayrıca doğu/batı yönünde, yapı beden duvarları payandaların ortasına gelecek şekilde konumlanmış ve iç mekânda ana kubbenin hizasında kalan boşluklar galerilerle değerlendirilmiştir. Bu tip kullanım ilk olarak Süleymaniye Camisinde görülmektedir. Aynı zamanda yapının güneybatı kısmında payandaların arasını dolduran dar bir galeriye de yer verilmiştir. Süleymaniye camisindeki bu uygulamayla Şehzade Camisindekinin bir miktar geliştirildiği görülmektedir. Bu örneklerde doğu/batı/kuzey duvarları kısmen galeri kullanımıyla değerlendirilmiş, duvarlarda payandaların arasında kalan bazı bölümler ise boş bırakılmıştır. Ayrıca bu camilerin güneydoğu köşesinde bulunan hünkâr mahfilleri dış galerilerle ilişkilendirilmiştir. Hünkâr mahfillerinin ortak bir strüktürlerinin bulunması nedeniyle yapının galerileriyle bütünleştirildiği söylenebilir (Bkz. Tablo 2).

İç mekân galerilerinde görülen dördüncü tip uygulamada galeriler, kuzey duvarı boyunca ve yan sahnelerin tamamında, bazı bölümler boş bırakılmadan kullanılmıştır. Bu uygulama ilk önce Kara Ahmet Paşa Camisinde uygulanmıştır. Yapıda galeriler doğu/batı duvarları boyunca, kuzeydoğu/kuzeybatı köşelerinde ve cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır. Tez kapsamında incelenen yapılardan Rüstem Paşa Camisi, Kadırga Sokollu Camisi, Piyale Paşa Camisi, Zal Mahmut Paşa Camisi, Kılıç Ali Paşa Camisi ve Mesih Mehmet Paşa Camisinde iç mekân galerilerinin farklı formasyonlarda doğu/batı/kuzey duvarlarının tamamında kullanıldığı görülmektedir (Bkz. Tablo 2).

İç mekân galerilerinin gelişim sürecindeki beşinci tip uygulamada, galeriler dördüncü tip uygulamada olduğu gibi doğu/batı/kuzey duvarları boyunca iç mekânı üç yönde çevrelemekte ve ilave olarak doğu/batı duvarındaki

U. AKYÜZ

galerilerin güney duvarına doğru bir miktar devam ettiği görülmektedir. Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi ve Azapkapı Sokollu Camisinde bu tip uygulama yapılmıştır (Bkz. Tablo 2).

Altıncı tip uygulama olan Mimar Sinan'ın son dönem eserlerinden Nişanca Mehmet Paşa Camisinde haçvari bir plan şeması denenmiş ve zemin katta kuzeydoğu, kuzeybatı köşelerinde iç mekâna açılan kapalı bölümler oluşturulmuştur [9]. Çok farklı bir plan şemasının denendiği yapıda güney duvarına kadar ulaşamayan galeriler doğu, batı, kuzey yönlerinde iç mekâna açılan birimlerin ve kuzeydoğu, kuzeybatıdaki kapalı bölümlerin üzerinde yer almaktadır (Bkz. Tablo 2).

İnceleme kapsamında yer alan camilerden dış mekânda galerisi olan 4 örnek bulunmaktadır. Bunlar yapım tarihlerine göre sıralanacak olursa Şehzade Mehmet Camisi, Süleymaniye Camisi, Piyale Paşa Camisi ve Mesih Mehmet Paşa Camileridir (Bkz. Tablo 1 ve Tablo 2).

Mimar Sinan'ın İstanbul'daki camilerinde dış mekân galerilerinin ilk örneği caminin doğu/batı duvarlarında kullanılan payandaların kısmen dış mekânda konumlandırılması sonucunda payandaların arasındaki boşlukların galerilerle değerlendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tip galeri örneği ilk olarak Şehzade Mehmet Camisinde uygulanmıştır. Doğu ve batı duvarındaki payandalar yapı beden duvarlarının yerleşiminden dolayı daha çok dış mekânda kalmış, kısmen de iç mekânda bırakılmıştır. Her iki duvarda kullanılan altışar büyük payanda arasında beş bölüm oluşmuştur. Bölümler dış mekân galerisi olarak değerlendirilmiş ve ortada yer alan birimlerde camiye iki yan giriş kapısı yapılmıştır. Bu girişlerden ayrıca dış mekân galerilerine ulaşım sağlanmaktadır. Güneydoğuda yer alan dış mekân galerisinden iç mekânda bulunan hünkâr mahfiline giriş verilmiştir. Payandaların içinden açılan geçitlerle dış mekân galerilerinin birbirlerine bağlantıları sağlanmıştır. Böylece caminin doğu ve batı duvarında beş birimlik, bütünlük ve tek katlı bir galeri uygulaması elde edilmiştir (Bkz. Tablo 2).

Dış mekân galerilerinde görülen ikinci tip uygulama Süleymaniye Camisinde yer almaktadır. Yapının doğu/batı duvarlarında dörder büyük payanda kullanılmış ve kısmen dış mekânda bırakılan payandaların arasında oluşan üç bölüm dış mekân galerileriyle değerlendirilmiştir. Şehzade Mehmet camisinde görülen ilk uygulamadan farklı olarak cami yan girişleri kuzeydoğu ve kuzeybatıdaki dış galerilerden verilmiş, payandaların içinden geçitler açılmamış ve dış galerilerin birbirlerine bağlantıları sağlanmamıştır. Doğu/batı cephesinin köşelerinde yer alan galerilerin girişleri dış mekândan verilmiş, orta bölümdeki dış galerilerin girişleri ise sadece iç mekândan verilmiştir. Şehzade Mehmet Camisindeki benzer biçimde güneydoğuda yer alan dış galeriden hünkâr mahfiline geçiş sağlanmıştır. Doğu/batı cephesinin orta bölümünde üç birimlik, bütünlük ve iki katlı galeriler, köşelerde ise birer birimlik, tek katlı galeriler kullanılarak parçalı bir uygulamaya gidilmiştir (Bkz. Tablo 2).

Dış mekân galerilerinde görülen üçüncü tip uygulamada galeriler payandalar ya da taşıyıcı sistem elemanları tarafından bölünmemekte ve bütünlük olarak doğu/batı duvarları boyunca yer almaktadırlar. Bu tip uygulama Piyale Paşa Camisi ve Mesih Mehmet Paşa Camilerinde görülmektedir. Her iki camide de dış mekân galerilerinin girişleri dış mekândan verilmiştir (Bkz. Tablo 2).

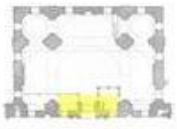
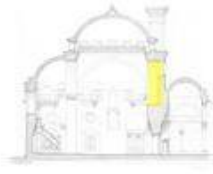

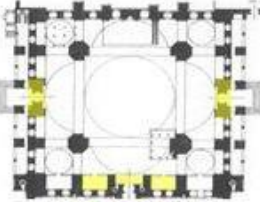
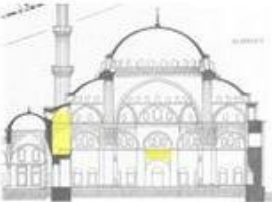

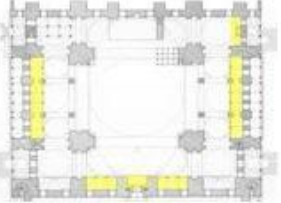
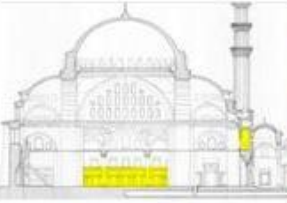

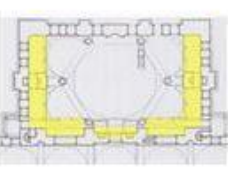
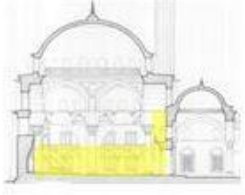

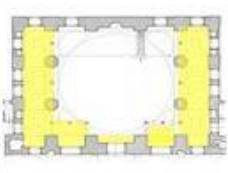
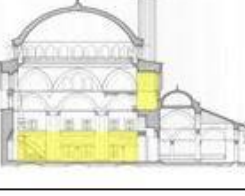

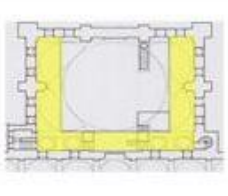
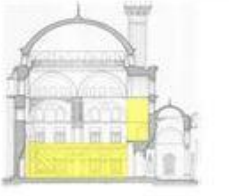

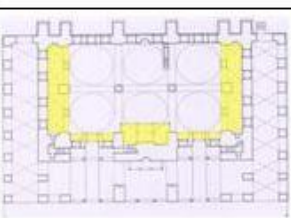
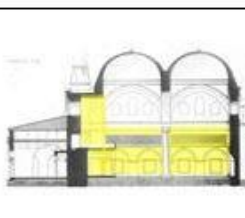

Piyale Paşa camisinde bu galeriler iki katlı bir düzende yer almakta olup üzeri ahşap sundurma bir çatıyla örtülüdür. Dış mekân galerilerinin örtüsü kuzey yönünde devam ettirilmiş ve son cemaat yerinin üzerini de örterek üç yöne eğimli bir çatı elde edilmiştir. Görsel olarak galerilerin dış mekânı üç yönde çevrelediği algılsa da galeriler yapının sadece doğu/batı cephesinde yer almaktadırlar. Mesih Mehmet Paşa camisinde ise galeriler Edirne Selimiye camisindeki benzer bir sistemde kullanılmıştır. Zemin kattın bir kısmı dış mekân galerisi olarak değerlendirilirken, üst katta dış mekân galerilerinin üzerine iç mekâna açılan galeriler konmuştur. Zemin katta merkezi mekân kalın duvarlarla doğu/batı cephesindeki dış mekân galerilerinden ayrılmıştır. Doğu/batı cephesinde dış mekân galerilerinin kemer ve ayakları arasında oluşan boşluk sövelerle bölünmüş ve şebekelerle kısmen kapatılmıştır. Görsel olarak dış mekân galerilerinin algılanması oldukça zorlaşmıştır. Bu yapıda kullanılan dış mekân galerilerinin cephelerindeki kapalılık, dış mekân galerilerinin kullanıldığı diğer üç camide görülmemektedir (Bkz. Tablo 2).

3.2 Galerilerin Caminin Taşıyıcı Sistemi İle İlişkilendirilmesi

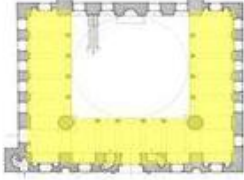
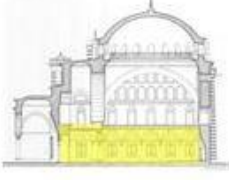

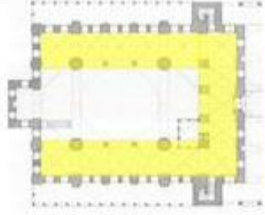
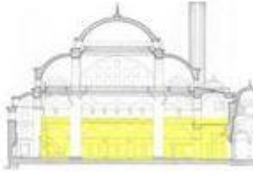

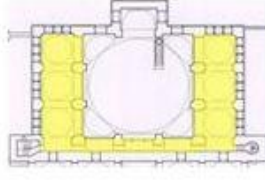
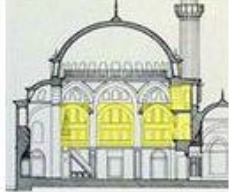

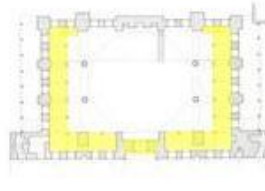
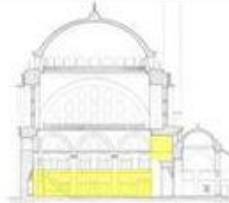

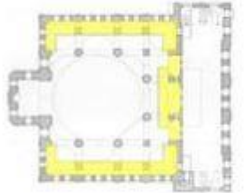
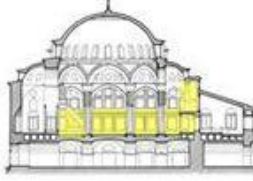

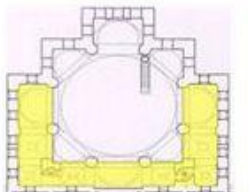
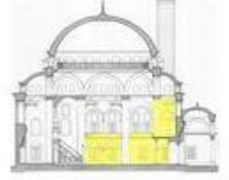

Bu bölümde caminin taşıyıcı sistemiyle ilişkisine göre galeriler dört grupta ya da alt başlıkta sınıflandırılmıştır. İncelenen camilerin bir kısmında, söz konusu sınıflandırmaya göre farklı gruplara dâhil olan galeriler bir arada bulunabilmektedir (Bkz. Tablo 3 ve Tablo 4).

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'DAKİ CAMİLERİNDE İÇ VE DIŞ MEKÂN GALERİLERİNİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİ İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 2. Galerilerin yer aldıkları camideki konumlarına göre sınıflandırıldığında tespit edilen uygulamalar

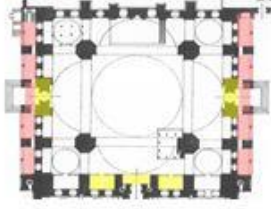

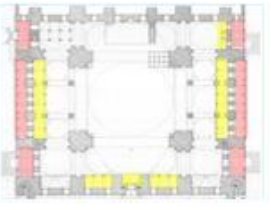
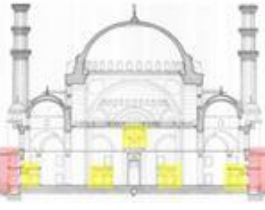

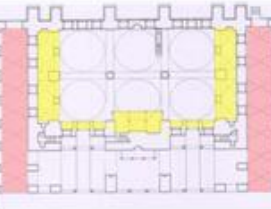
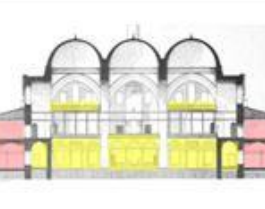

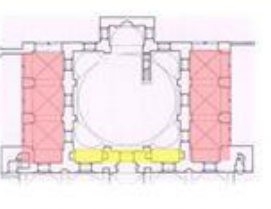

TABLO 2 : GALERİLERİN YER ALDIKLARI CAMİDEKİ KONUMLARINA GÖRE SINIFLANDIĞINDA TESPİT EDİLEN UYGULAMALAR				 İç Mekan Galerisi
				 Dış Mekan Galerisi
TİPLER	CAMİ	PLAN	KESİT/GÖRÜNÜŞ	GÖRÜNÜM
1. TİP İÇ MEKAN GALERİSİ	Üsküdar Mihrimah Sultan (1547)			
2. TİP İÇ MEKAN GALERİSİ	Şehzade Mehmet (1548)			
3. TİP İÇ MEKAN GALERİSİ	Süleymaniye Camisi (1557)			
4. TİP İÇ MEKAN GALERİSİ	Kara Ahmet Paşa (1558)			
	Rüstem Paşa (1562)			
	Kadırgı Sokollu Mehmet P. (1571)			
	Piyale Paşa (1573)			

Tablo 2. Galerilerin yer aldıkları camideki konumlarına göre sınıflandırıldığında tespit edilen uygulamalar

TABLO 2 : GALERİLERİN YER ALDIKLARI CAMİDEKİ KONUMLARINA GÖRE SINIFLANDIĞINDA TESPİT EDİLEN UYGULAMALAR				 İç Mekan Galerisi	 Dış Mekan Galerisi
TİPLER	CAMİ	PLAN	KESİT/GÖRÜNÜŞ	GÖRÜNÜM	
4. TİP İÇ MEKAN GALERİSİ	Zal Mahmut Paşa (1980)				
	Kılıç Ali Paşa (1981)				
	Mesih Mehmet Paşa (1985)				
5. TİP İÇ MEKAN GALERİSİ	Edirnekapı Mihrimah Sultan (1565)				
	Azapkapısı Sokollu Mehmet P. (1577)				
6. TİP İÇ MEKAN GALERİSİ	Niğancı Mehmet Paşa (1986)				

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'DAKİ CAMİLERİNDE İÇ VE DIŞ MEKÂN GALERİLERİNİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİ İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 2. Galerilerin yer aldıkları camideki konumlarına göre sınıflandırıldığında tespit edilen uygulamalar

TABLO 2 : GALERİLERİN YER ALDIKLARI CAMİDEKİ KONUMLARINA GÖRE SINIFLANDIĞINDA TESPİT EDİLEN UYGULAMALAR				 İç Mekan Galerisi	 Dış Mekan Galerisi
TİPLER	CAMİ	PLAN	KESİT	GÖRÜNÜM	
1. TİP DIŞ MEKAN GALERİSİ	Şehzade Mehmet (1548)				
2. TİP DIŞ MEKAN GALERİSİ	Süleymaniye (1557)				
3. TİP DIŞ MEKAN GALERİSİ	Piyale Paşa (1573)				
	Mesih Mehmet Paşa (1585)				

* Tablodaki çizimler için Ali Saim Ülgen'in Rölöveleri kullanılmıştır. Ayrıca İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlükleri Arşivlerinden yararlanılmıştır [6-8].

Tablo 3. Galerilerin yer aldıkları caminin taşıyıcı sistemiyle ilişkilerine göre sınıflandırıldığında tespit edilen gruplar ve uygulamalar

TABLO 3 : GALERİLERİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİYLE İLİŞKİLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILDIĞINDA TESPİT EDİLEN GRUPLAR VE UYGULAMALAR														
		Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi (1547)	Şehzade Mehmet Camisi (1548)	Süleymaniye Camisi (1557)	Kara Ahmet Paşa Camisi (1558)	Rüstem Paşa Camisi (1562)	Edirnekapi Mihrimah Sultan Camisi (1565)	Kadınca Sokollu Mehmet Paşa Camisi (1571)	Piyale Paşa Camisi (1573)	Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisi (1577)	Zal Mahmut Paşa Camisi (1580)	Kılıç Ali Paşa Camisi (1581)	Mesih Mehmet Paşa Camisi (1585)	Nisancı Mehmet Paşa Camisi (1586)
Merkezi Mekan Ana Kubbeyi ve Üst Örtüyü Taşıyan Ayaklara Kadar Uzanan Galeriler	1. TİP					✓								
	2. TİP										✓	✓		
	3. TİP												✓	✓
Yapı Beden Duvarlarının İçindeki Payandalar Arasındaki Galeriler	1. TİP		✓	✓										
	2. TİP		✓	✓			✓						✓	✓
	3. TİP			✓	✓				✓					
	4. TİP									✓				
Kuzey/Doğu/Batı Duvarlarında Giriş Kapılarının Üzerindeki Galeriler	1. TİP	✓	✓					✓	✓	✓			✓	✓
	2. TİP		✓	✓	✓	✓	✓							
Büyük Ölçüde Yapıdan Bağımsız Kendine Ait Taşıyıcı Sistemi Olan Galeriler	1. TİP				✓	✓								
	2. TİP						✓	✓						
	3. TİP								✓					
	4. TİP								✓	✓				

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'DAKİ CAMİLERİNDE İÇ VE DIŞ MEKÂN GALERİLERİNİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİ İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK DEĞERLENDİRİLMESİ

3.2.1 Merkezi Mekânda Ana Kubbeyi ve Üst Örtüyü Taşıyan Ayaklara Kadar Uzanan Galeriler

Bu başlık altında yer alan galerilerin merkezi mekâna bakan kısımları ana kubbeyi yada üst örtüyü taşıyan ayaklara kadar uzanmakta, diğer bölümleri ise yapı beden duvarlarına dayanmaktadır. İnceleme kapsamındaki camilerden beş tanesinde söz konusu galeriler bulunmaktadır. Bunlar yapım tarihine göre sıralanacak olursa Rüstem Paşa Camisi, Zal Mahmut Paşa Camisi, Kılıç Ali Paşa Camisi, Mesih Mehmet Paşa Camisi ve Nişancı Mehmet Paşa Camisidir. Bu camilerin kendi içerisinde üç tip farklı uygulama görülmektedir (Bkz. Tablo 1, Tablo 3 ve Tablo 4).

Tespit edilen birinci tip uygulamada, iç mekân galerileri doğu/batı duvarları boyunca yan sahninlerin tamamını kaplayarak ana kubbeyi taşıyan ayaklara kadar uzanmaktadır. Birinci tip uygulama ilk kez Rüstem Paşa Camisinde kullanılmıştır. İç mekânda ana kubbeyi taşıyan ayakların bölmesiyle yan sahninlerde üç birim ortaya çıkmıştır. Bu birimlerin tamamını kaplayan galeriler yapı beden duvarları, payandalar, ana kubbeyi taşıyan ayaklar ve bu ayaklar arasındaki üçer sütun tarafından taşınmaktadır. Düşey taşıyıcılar kemerlerle birbirlerine bağlanmış ve döşemede aynalı tonoz kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

İkinci tip uygulamada iç mekân galerileri doğu/batı/kuzey duvarları boyunca yan ve arka sahninlerin tamamını kaplayarak ana kubbeyi ve üst örtüyü taşıyan ayaklara kadar uzanmaktadır. Bu tip uygulama Zal Mahmut Paşa Camisi ve Kılıç Ali Paşa Camisinde görülmektedir. Zal Mahmut Paşa Camisinde galeriler, merkezi mekânda ana kubbeyi taşıyan iki ayak ve iki payandaya kadar uzanmaktadır. Ayrıca bu ayak ve payandaların arasında dörder adet olmak üzere toplamda 12 sütun bulunmaktadır. Galeriler bir tarafta yapı beden duvarları ve payandalara, diğerinde ise ayak ve sütunlara kemerlerle oturmaktadır. Yapının kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerine gelen birimlerinde döşemede çapraz tonoz, diğer birimlerde ise düz döşeme kullanılmıştır. Kılıç Ali Paşa Camisinde, merkezi mekânın sınırları ana kubbeyi taşıyan dört dairesel planlı ayak ve kuzey yönündeki yarım kubbeyi taşıyan dört kare planlı ayak tarafından belirlenmektedir. Doğu/batı yönünde ana kubbeyi taşıyan ayakların arasında ikişer adet olmak üzere dört sütun bulunmaktadır. Galeri katının doğu ve batısında sütun sayısı dokuza çıkarılmış, toplamda 18 sütun kullanılmıştır. Galeriler yapı beden duvarlarına, ayaklara ve zemindeki sütun dizisine kemerlerle oturmaktadır. Döşemede ise çapraz tonoz kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

Üçüncü tip uygulamada merkezi mekândan kısmen ya da tamamen kalın duvarlarla ayrılan yan sahninlerin galeri olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu tip uygulama Mesih Mehmet Paşa Camisi ve Nişancı Mehmet Paşa Camilerinin doğu/batı yönündeki galerilerinde görülmektedir. Mesih Mehmet Paşa Camisinde merkezi mekân kalın duvarlarla yan sahninlerden tamamen ayrılmıştır. Doğu/batı yönünde üçer birimden oluşan mekânlar dış mekân galerisi olarak değerlendirilmiş ve üzerilerine Edirne Selimiye Camisindeki tasarıma benzeyen iç mekân galerileri konumlandırılmıştır. Merkezi mekânı yan sahninlerden ayıran kalın duvarlarda ana kubbeyi taşıyan ikişer payanda bulunmaktadır. Galeriler bu duvar ve payandalara kadar uzanmakta, yapı duvarlarına ve payandalara kemerlerle oturmaktadır. Döşemede ise çapraz tonoz kullanılmıştır. Nişancı Mehmet Paşa Camisinde yan sahninler güney duvarına kadar uzatılmamış ve merkezi mekânın doğu ve batısında ikişer birimlik bölümler oluşturulmuştur. Bu bölümlerin orta kısımları merkezi mekâna açılmış, kuzeydoğu/kuzeybatı köşelerindekiler ise kapatılarak merkezi mekândan ayrılmıştır. Galeriler yan sahninlerin merkezi mekâna açılan ve kapalı olan bölümlerinin üzerinde yer almakta, ana kubbeyi taşıyan payandalara kadar uzanmaktadır. Yapı duvarları, payandalar ve sütunlar tarafından taşınan galerilerin döşemesinde aynalı tonoz kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

Üçüncü tip uygulamanın görüldüğü Mesih Mehmet Paşa ve Nişancı Mehmet Paşa Camisinde doğu/batı galerileri kuzey duvarında yer alan payandaların arasındaki galeriler ve cümle kapısı üzerindeki galerilerle üst kotta bütünleşmektedir. Böylece her iki yapıda da merkezi mekânı üç yönde saran bir galeri katı elde edilmiştir. Rüstem Paşa Camisinde merkezi mekânın doğu ve batısında kalan üçer birimlik kısımlar iç mekân galerisi şeklinde tasarlanmışken, Mesih Mehmet Paşa Camisinde bu kısımlar dış mekân galerisi olarak değerlendirilmiştir. Nişancı Mehmet Paşa Camisinde ise merkezi mekânın doğu ve batısındaki bölümlerin yarısı iç mekâna açılırken diğer kısmı kapatılmıştır. Aynı strüktürel sistemde galeriler iç veya dışa yerleştirilerek farklı iç mekân ve kütle tasarımları yapılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

3.2.2 Yapı Beden Duvarlarının İçindeki Payandalar Arasındaki Galeriler

Bu gruba dahil olan galeriler payandalara ve yapı beden duvarlarına oturmaktadır. İnceleme kapsamındaki yapılarda payandalar kuzey duvarında iç mekâna, güney duvarında ise genelde dış mekâna yönlendirilmiştir. Doğu/batı duvarlarında payandalar tamamen iç yada dış mekânda yer alabildikleri gibi bazı örneklerde yapı beden duvarlarının payandaların ortasına çekilmesiyle kısmen iç ve dış mekânda da kalabilmektedirler.

U. AKYÜZ

Açıklığın geniş olduğu yerlerde galerilerin taşınması için payandalar arasına sütunlar konulmuştur. Tez kapsamındaki yapılardan Şehzade Mehmet Camisi, Süleymaniye Camisi, Kara Ahmet Paşa Camisi, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi, Piyale Paşa Camisi, Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisi, Mesih Mehmet Paşa Camisi, Nişancı Mehmet Paşa Camilerinde bu tip galeriler bulunmaktadır. Söz konusu galerilerin kendi içinde dört tip farklı uygulama görülmektedir (Bkz. Tablo 1, Tablo 3 ve Tablo 4).

Tespit edilen birinci tip uygulamada payandalar doğu/batı duvarında kısmen dış mekânda konumlandırılmış ve payandaların arası dış mekân galerileriyle değerlendirilmiştir. Bu tip uygulama Şehzade Mehmet ve Süleymaniye Camilerinde görülmektedir. Galeriler yapı beden duvarlarına, payandalara ve payandaların arasındaki sütunlara kemerlerle oturmakta olup düz döşeme kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

İkinci tip uygulamada galeriler kuzey duvarında cümle kapısının yanlarındaki iki birimde bulunan payandaların arasında yer almaktadır. Şehzade Mehmet Camisinde ilk kez görülen bu uygulama Süleymaniye Camisi, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi, Mesih Mehmet Paşa Camisi ve Nişancı Mehmet Paşa Camilerinde görülmektedir. Galeriler yapı beden duvarlarına, payandalara ve payandaların arasındaki sütunlara kemerlerle oturmakta olup düz döşeme kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

Üçüncü tip uygulamada galeriler doğu/batı duvarlarında kısmen yada tamamen iç mekânda konumlanan payandaların arasında yer almaktadır. Bu tip uygulama ilk kez Süleymaniye Camisinde doğu/batı duvarlarında merkezi mekâna yönelmiş iki büyük payanda arasında kalan galerilerde görülmektedir. Galeriler yapı beden duvarlarına, payandalara ve payandaların arasındaki sütunlara kemerlerle oturmakta olup düz döşeme kullanılmıştır. Ayrıca caminin güneybatı köşesindeki iç mekân galerisi de bu grup içerisindedir. Daha sonraki örneklerden Kara Ahmet Paşa ve Piyale Mehmet Paşa Camilerinde de benzer uygulama yapılmıştır. Kara Ahmet Paşa Camisinde galeriler yapı beden duvarlarına, payandalara ve payandaların arasındaki sütunlara kemerlerle oturmakta olup düz döşeme kullanılmıştır. Piyale Mehmet Paşa Camisinde ise galeriler yapı beden duvarlarına, payandalara ve payandaların arasındaki ayaklara kemerlerle oturmakta olup döşemede çapraz tonoz kullanılmıştır. Süleymaniye Camisinde doğu/batı duvarlarının kuzeydoğu/kuzeybatı köşelerinde yer alan payandaların arası boş bırakılmıştır. Kara Ahmet Paşa Camisi ve Piyale Mehmet Paşa camisinde ise bu duvarlarda yer alan payandaların arası tamamen galerilerle doldurulmuştur (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

Dördüncü tip uygulamada galeriler doğu/batı duvarlarında payandaların arasını tamamen kaplamakta ve kuzey/güney duvarlarında bir miktar devam ederek iç mekânın köşelerinde bulunan payandaların arasını da doldurmaktadır. Bu tip uygulama bir tek Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisinde görülmektedir. Galeriler payandaların küçük bir miktar ilerisine ötelenmiş, bu yüzden zemin katta payandaların ön yüzünde oluşan masif görünümü gidermek amacıyla raflar yapılmıştır. Yapı beden duvarları, payandalar ve payandaların arasındaki sütunlar tarafından taşınan galerilerde düz atkılı sistem kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

3.2.3 Kuzey/ Doğu/Batı Duvarlarında Giriş Kapılarının Üzerindeki Galeriler

Bu grupta yer alan galeriler camilerin giriş kapıları üzerinde yer almakta, yapı beden duvarları ve payandalara oturmaktadırlar. İncelenen yapılar arasında Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi, Şehzade Mehmet Camisi, Süleymaniye Camisi, Kara Ahmet Paşa Camisi, Rüstem Paşa Camisi, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi, Kadırga Sokollu Mehmet Paşa Camisi, Piyâle Paşa Camisi, Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisi, Mesih Mehmet Paşa Camisi, Nişanca Mehmet Paşa Camisinde bu tip galeriler yer almaktadır. Söz konusu galerilerin kendi içinde iki tip farklı uygulama görülmektedir (Bkz. Tablo 1, Tablo 3 ve Tablo 4).

Tespit edilen birinci tip uygulamada giriş üzerindeki galeriler yanlarındaki birimlerde yer alan galerilerle bütünleşmektedir. Bütünleşme payandaların içinden verilen geçişlerle sağlanmaktadır. Bu tip uygulama Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi, Şehzade Mehmet Camisi, Kadırga Sokollu Mehmet Paşa Camisi, Piyâle Paşa Camisi, Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisi, Mesih Mehmet Paşa Camisi, Nişanca Mehmet Paşa Camilerinde kuzey duvarında görülmektedir (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

İkinci tip uygulamada giriş üzerindeki galeriler tekil olarak konumlanmakta ya da yanlarındaki birimlerde yer alan galerilerle arasında fazlaca kot farkı bulunmaktadır. İlk önce Şehzade Mehmet Camisi doğu/batı duvarlarında görülen bu tip daha sonra Süleymaniye Camisi, Kara Ahmet Paşa Camisi, Rüstem Paşa Camisi ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Camilerinde kuzey duvarında uygulanmıştır. Şehzade Mehmet Camisi doğu/batı duvarlarında giriş kapılarının üzerindeki galeriler tekil olarak konumlandırılmış, bu duvarlarda başka galeriye yer verilmemiştir. Süleymaniye Camisi, Kara Ahmet Paşa Camisi, Rüstem Paşa Camisi ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Camilerinde kuzey duvarında giriş kapısının üzerindeki galeriler, girişin iki yanında bulunan galerilere göre üst kotta yer almaktadır. Giriş kapılarının üzerilerindeki galerilerin bazılarında ulaşım çok zor sağlanmakta ve yanlarındaki birimlerde yer alan galerilerle bütünleşmemektedirler. Şehzade Mehmet Camisi ve Rüstem Paşa Camilerindekilere ise çıkış bulunmamaktadır. Piyale Paşa Camisi ve Mesih Mehmet Paşa Camilerinde ise giriş kapılarının üzerilerindeki galerilerin yukarısında aynı aks üzerinde yer alan bir galeri daha bulunmaktadır.

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'DAKİ CAMİLERİNDE İÇ VE DIŞ MEKÂN GALERİLERİNİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİ İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK DEĞERLENDİRİLMESİ

Konsollarla bir miktar ileri doğru taşan bu galerilerle kuzey duvarında iki katlı uygulamalara gidilmiştir (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

3.2.4 Büyük Ölçüde Yapıdan Bağımsız Kendine Ait Taşıyıcı Sistemi Olan Galeriler

Bu grupta yer alan galeriler caminin taşıyıcı sistemiyle ilişkili olmakla beraber büyük ölçüde yapıdan bağımsız, kendilerine ait bir taşıyıcı sisteme sahiptirler. Tez kapsamındaki yapılardan Kara Ahmet Paşa Camisi, Rüstem Paşa Camisi, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi, Kadırga Sokollu Mehmet Paşa Camisi, Piyale Paşa Camisi, Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camilerinde bu tip galeriler bulunmaktadır. Söz konusu galerilerin kendi içinde dört tip farklı uygulama görülmektedir (Bkz. Tablo 1, Tablo 3 ve Tablo 4).

Tespit edilen birinci tip uygulamada galeriler cümle kapısının iki yanında yer almaktadırlar. Kuzey duvarında merkezi mekâna doğru uzanan bu galerilerin çok az bir kısmı payandalara oturmakta, diğer bölümleri sütunlar tarafından taşınmaktadır. Bu tip uygulama Kara Ahmet Paşa Camisi ve Rüstem Paşa Camilerinde görülmektedir. Kara Ahmet Paşa Camisindeki galerilerde düz atkılı sistem uygulanmışken, Rüstem Paşa Camisinde ise sütun ve kemer sistemi kullanılmış, düz döşeme tercih edilmiştir (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

İkinci tip uygulamadaki galeriler merkezi mekânı iki ya da üç yönde çevreleyen bir düzende yer almaktadır. Galeriler yapı beden duvarları ve payandalara oturmakla beraber merkezi mekâna doğru konumlanmış çok sayıda sütun tarafından da taşınmaktadır. Bu tip uygulama Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi ve Kadırga Sokollu Mehmet Paşa Camilerinde görülmektedir. Her iki camide de sütun ve kemer sistemi kullanılmış, düz döşeme tercih edilmiştir (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

Üçüncü tip uygulamada galeriler dış mekânda yapının doğu/batı cephelerinde yer almaktadır. Galeriler bir yönde yapı beden duvarlarına oturmakla beraber dış mekâna doğru konumlanmış çok sayıda ayağa taşınmaktadır. Bu tip uygulama Piyale Paşa Camisinin dış mekân galerilerinde görülmektedir. Döşemede ise çapraz tonoz kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

Dördüncü tip uygulamada galeriler kuzey duvarının mihrap aksıyla kesiştiği bölümde yer almakta ve bir miktar merkezi mekâna doğru uzanmaktadır. Galeriler yapı beden duvarları ve payandalara oturmakla beraber merkezi mekâna doğru konumlanmış çok sayıda sütun tarafından da taşınmaktadır. Bu tip uygulama Piyale Paşa Camisi, Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camilerinde görülmektedir. Piyale Paşa Camisindekinde çapraz tonoz kullanılmış olup payandalardan geçişler açılmadığı için iki yanında bulunan giriş üzerindeki galerilerle bütünleşme sağlanmamıştır. Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisindekinde ise düz atkılı sistem kullanılmış, payandalardan geçişler açılarak iki yanında bulunan giriş üzerindeki galerilerle bütünleşme sağlanmıştır (Bkz. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

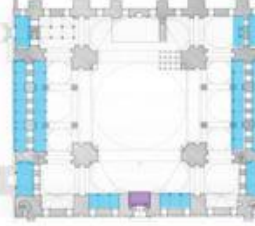
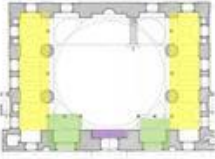

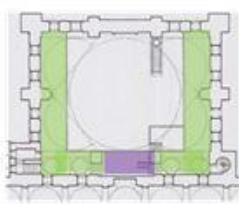
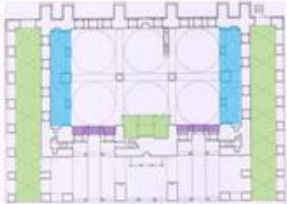

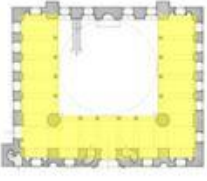
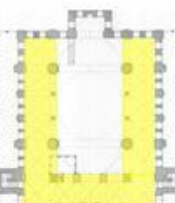
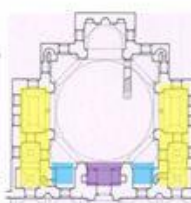

4. SONUÇLAR

Mimar Sinan'ın İstanbul'daki camilerinde galeriler yer aldıkları caminin taşıyıcı sistemiyle ilişkisine göre incelenmiş ve 4 grupta toplanmıştır. İncelenen camilerde bu sınıflandırmaya göre birden fazla grup bulunabilmektedir (Bkz. Tablo 3 ve Tablo 4). Bu gruplar;

- Kuzey/ Doğu/Batı duvarlarında giriş kapılarının üzerindeki galeriler
- Yapı beden duvarlarının içindeki payandalar arasındaki galeriler
- Büyük ölçüde yapıdan bağımsız kendine ait taşıyıcı sistemi olan galeriler
- Merkezi mekânda ana kubbeyi ve üst örtüyü taşıyan ayaklara kadar uzanan galeriler olarak adlandırılmıştır.

Kronolojik olarak incelendiğinde ilk önce giriş kapılarının üzerindeki galerilerin ve yapı beden duvarlarının içindeki payandalar arasındaki galerilerin kullanıldığı görülmektedir. Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi, Şehzade Mehmet Camisi, Süleymaniye Camisi ve Kara Ahmet Paşa Camisinde bu gruplarda yer alan galeriler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Giriş kapılarının üzerindeki galeriler Kara Ahmet Paşa Camisinden sonra Zal Mahmut Paşa Camisi ve Kılıç Ali Paşa Camisi hariç diğer camilerin hepsinde uygulanmıştır. Yapı beden duvarlarının içindeki payandalar arasında bulunan galeriler ise Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi, Şehzade Mehmet Camisi, Süleymaniye Camisi ve Kara Ahmet Paşa Camisinden sonra uygulanma yoğunluğu düşmüş, sadece Piyale Paşa Camisi ve Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisinde ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmüştür. Büyük ölçüde yapıdan bağımsız kendine ait taşıyıcı sistemi olan galeriler ilk defa Kara Ahmet Paşa Camisi ve Rüstem Paşa Camisinde yoğunluğu düşük olarak uygulanmış, sonrasında Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi, Kadırga Sokollu Mehmet Paşa Camisi ve Piyale Paşa Camisinde ise ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Tablo 4. Galerilerin yer aldıkları caminin taşıyıcı sistemiyle ilişkilerine göre sınıflandırıldığında tespit edilen uygulamalar

TABLO 4 : GALERİLERİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİYLE İLİŞKİLERİNE GÖRE SINIFLANDIĞINDA TESPİT EDİLEN UYGULAMALAR	
1547 - 1557 ARASINDAKİ CAMİLER	 <p>Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi (1547)</p> <p>Şehzade Mehmet Camisi (1548)</p> <p>Süleymaniye Camisi (1557)</p>
1558-1570 ARASINDAKİ CAMİLER	 <p>Kara Ahmet Paşa Camisi (1558)</p> <p>Rüstem Paşa Camisi (1562)</p> <p>Edirnekapi Mihrimah Sultan C. (1565)</p>
1571 -1579 ARASINDAKİ CAMİLER	 <p>Kadirga Sokollu Mehmet Paşa C. (1571)</p> <p>Piyale Paşa Camisi (1573)</p> <p>Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa C. (1577)</p>
1580-1587 ARASINDAKİ CAMİLER	 <p>Zal Mahmut Paşa Camisi (1580)</p> <p>Kılıç Ali Paşa Camisi (1581)</p> <p>Mesih Mehmet Paşa C. (1585)</p> <p>Nişancı Mehmet Paşa C. (1586)</p>
<p> Merkezi Mekanda Ana Kubbeye Üst Örtüyü Taşıyan Ayaklara Kadar Uzanan Galeriler Yapı Beden Duvarlarının İçindeki Payandalar Arasındaki Galeriler Kuzey/ Doğu/Batı Duvarlarında Giriş Kapılarının Üzerindeki Galeriler Büyük Ölçüde Yapıdan Bağımsız Kendine Ait Taşıyıcı Sistemi Olan Galeriler </p>	
<p>* Tablodaki çizimler için Ali Saim Ülgen'in Rölöveleri kullanılmıştır. Ayrıca İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlükleri Arşivlerinden yararlanılmıştır [6-8].</p>	

MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'DAKİ CAMİLERİNDE İÇ VE DIŞ MEKÂN GALERİLERİNİN YER ALDIKLARI CAMİNİN TAŞIYICI SİSTEMİ İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK DEĞERLENDİRİLMESİ

İlk kez Rüstem Paşa Camisinde uygulanan, merkezi mekânda ana kubbeyi ve üst örtüyü taşıyan ayaklara kadar uzanan galeriler ise geç tarihli camiler olan Zal Mahmut Paşa Camisi, Kılıç Ali Paşa Camisi, Mesih Mehmet Paşa Camisi ve Nişancı Mehmet Paşa Camisinde ağırlıklı olarak tercih edilmiştir (Bkz. Tablo 3 ve Tablo 4). Bu değerlendirmelere göre;

- Giriş kapılarının üzerindeki galerilerin 1547-1587 yılları arasına tarihlenen camilerde sıklıkla kullanıldığı, incelenen 13 örneğin 11 tanesinde yer aldığı,
- Yapı beden duvarlarının içindeki payandalar arasındaki galerilerin ağırlıklı olarak 1547-1558 ve 1571-1579 yılları arasına tarihlenen camilerde yer aldığı,
- Büyük ölçüde yapıdan bağımsız kendine ait taşıyıcı sistemi olan galerilerin ağırlıklı olarak 1558-1570 ve 1571-1579 yılları arasına tarihlenen camilerde yer aldığı,
- Merkezi mekânda ana kubbeyi ve üst örtüyü taşıyan ayaklara kadar uzanan galerilerin ise ağırlıklı olarak 1580-1587 yılları arasına tarihlenen camilerde yer aldığı saptanmıştır.

İncelenen 13 cami içerisinde benzer strüktürel sisteme sahip olanlar bulunmasına rağmen mimari tasarımda yapılan farklılıklarla iç mekân ve kütle tasarımı çeşitlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda iç ve dış mekân galerileri etkin bir mimari öğe olarak kullanılmıştır. Konumlarına göre sınıflandırıldığında iç mekân galerilerinde 6 tip, dış mekân galerilerinde ise 3 tip olmak üzere toplamda 9 tip uygulama görülmüştür (Bkz. Tablo 2). Yer aldıkları caminin taşıyıcı sistemiyle ilişkilerine göre sınıflandırıldığında ise 4 alt başlık ya da grup altında 13 tip uygulama saptanmıştır (Bkz. Tablo 3). 13 caminin incelendiği araştırmada tespit edilen 22 farklı uygulama, Mimar Sinan'ın bilinçli bir şekilde galerilerde çeşitli tipte uygulamalar kullanarak farklı mekân, cephe ve kütle tasarımları elde etme çabasını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- [1] NECİPOĞLU, G., Sinan Çağı; Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür (1. baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2013.
- [2] ÖGEL, S., Sinan'ın Mirası. S. BAYRAM (Editör), Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri C.1 (s.559-561), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, Türkiye, 1988.
- [3] GÜNAY, R., Sinan'ın İstanbul'u (1. baskı), Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, Türkiye, 2006.
- [4] KUBAN, D., Sinan'ın Sanatı ve Selimiye (1. baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Türkiye, 1997.
- [5] KURAN, A., Mimar Sinan (1. baskı), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, Türkiye, 1986.
- [6] T.C Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü Sanat Eserleri Arşivi.
- [7] ÜLGEN, A. S., Mimar Sinan Yapıları (Katalog), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu/Türk Tarih Kurumu Yayınları VI. Dizi, Ankara, Türkiye, 1989.
- [8] ÖDEKAN, A., Yazıları ve Rölöveleriyle Sedat Çetintaş (1. baskı), İTÜ Yayınevi, İstanbul, Türkiye, 2004.
- [9] CAMAY, N., Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Camilerinde Mahfiller, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, 1989.